

BOVEN-ARCHIEF
AMSTERDAM
Ingak. 14 SEP. 1973

AA

VERENIGING VAN WONINGOPZICHTERESSEN

50 JAAR WONINGWERK IN NEDERLAND

geschreven door W.C. Blomberg

Bij de herdenking van het 50-jarig bestaan van de Vereniging van Woningopzichteressen lijkt het ons juist om, behalve in een leden-bijeenkomst, waar door het gesproken woord het werk van de woningopzichteres in het middelpunt zal staan, dit tiende lustrum ook te gedenken door het uitgeven van een geschriftje over ons werk.

Het moet zonder meer duidelijk zijn, dat het werk van de woningopzichteres in deze 50 jaar verandering heeft ondergaan. En het is ook wel zeker dat in vele plaatsen van ons land het werk van de woningopzichteres heel verschillend ligt. Ook staat vast, dat er gemeenten en woningbouwverenigingen zijn, die personen in dienst nemen en woninginspectrice noemen, die niet tot lid van onze vereniging zouden kunnen worden toegelaten, omdat zij niet voldoen aan de hiervoor gestelde eisen van ontwikkeling en opleiding.

Wij achten het daarom van groot belang, dat enige tijd geleden het Nederlands Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw een commissie instelde, die tot taak heeft het werk van de woninginspectrice nader te bestuderen en wij hopen dat een rapport van deze commissie het mogelijk zal maken dat er meer klaarheid komt in de omschrijving van de taak die voor de woninginspectrice is weggelegd.

Van onze kant willen wij nu trachten met dit geschriftje duidelijk te maken wat het werk van de woninginspectrice kan inhouden. Wij vonden ons lid, Mevrouw W. C. Blomberg te Amsterdam bereid de tekst hiervoor te schrijven.

Maart 1953

Het Bestuur.

HET WERK DER WONINGOPZICHTERES.

Wanneer wij staan bij de wieg van een pasgeborene en bij die wieg wordt gezegd: „Over vijftig jaar”..... dan duizelt het ons, omdat vijftig jaren zo eindeloos lang schijnen.

Wanneer wij graven naar historische bronnen en wij willen een tijdsbestek van vijftig jaren overzien, dan kunnen wij een glimlach nauwelijks onderdrukken bij het denken aan „maar vijftig jaar”.

Vijftig jaren — immers niets. Een stip in de eeuwigheid!

Vijftig jaren — een periode voor ons woningopzichteressen lang genoeg om terug te kunnen zien en ons te bezinnen op het begin van ons werk. Nu kunnen wij eigen ervaring nog verder uitdragen, omdat de meesten onzer zelf herinneringen meedragen aan beide of een van beide pioniersters.

Vijftig jaren — een periode lang genoeg om ons in bescheidenheid af te vragen: „Hoe is het nu met ons werk gesteld?”

Na vijftig jaren geeft men zich over aan bespiegelingen en vraagt zich af: „Hoe zou het kunnen worden?”

HISTORIE:

De wieg van de Nederlandse woningopzichteres stond op Engelse bodem. Het was het Engeland van de eerste helft van de vorige eeuw, dat zijn betekenis als landbouwstaat ging verliezen en in de allereerste plaats industriestaat werd. De grote veranderingen die in de wijze van voortbrenging hadden plaats gehad: de vervanging van het handwerk door mechanische arbeid, het gebruik van stoom als beweegkracht leidden er toe dat land en productiemiddelen in een steeds kleiner aantal handen kwamen.

De bezitloze arbeiders traden in grote massa in de plaats van de kleine bezitters van voorheen, in afhankelijkheid levend van „landlord” en fabrieksbezitter. Steeds meer spitsten zich de verschillen van de volkomen gescheiden groepen in de bevolking toe; bevolkingsgroepen, die al woonde men ook op elkanders terrein even weinig van elkaar afwisten, alsof zij een andere planeet bewoonden.

In zijn „Sybil or the two nations” heeft Disraeli ons een blik gegund in deze verdeeldheid van het Engelse volk in die tijd: de rijken en de armen, die niets van elkaars wereld begrepen.

Na 1815 groeide de ontevredenheid over de toestand van het leven van de arbeider. De fabrieksarbeiders kwamen in opstand. En ook al werden deze opstanden onderdrukt, dan toch staken zij op een andere plaats het hoofd weer op.

In 1838 proclameerden de Chartisten hun programma, waarin zij algemeen kiesrecht eisten, overtuigd als zij waren dat politieke hervormingen aan sociale beroeringen moest voorafgaan.

In 1840 vond de eerste grote Engelse Enquête plaats, de toestanden onderzoekend waaronder de arbeidersbevolking leefde.

Octavia Hill, de eerste woningopzichteres (1838—1912) zal zich daar toen niet van bewust zijn geweest. Maar in sterke mate kind van haar tijd heeft dit alles tot haar groei en sociale vorming bijgedragen. Hoe zal zij in latere jaren de sociale roman hebben verwerkt: Dickens' „David Copperfield”, Kingsley's „Waterbabies”. Octavia groeide op als achtste kind in een aanvankelijk welgesteld milieu. Zij was echter nog heel jong, toen haar moeder in zorgelijke omstandigheden achterbleef en buitenshuis werk vond om in de levensbehoefte van haar zelf en haar kinderen te voorzien.

Octavia beschrijft later, hoe haar beginselen van self-help wellicht de wortels vonden in eigen jeugdijaren.

Met haar 16e jaar begon Octavia les te geven aan een particuliere school, maar haar belangstelling ging meer uit naar het leven der misdeelden. Toen zij hoofd werd van de werkkamer van het Toymakers-guild, waar kinderen uit de Londense sloppen speelgoed maakten, verdiepte zij zich niet alleen in hun werk en werkgelegenheid, maar zij verdiepte zich bovenal in hun mentaliteit. Zij zocht naar datgene wat geleid had tot hun wijze van denken en leven. Toen een van de kinderen ziek was en Octavia het kind thuis bezocht, kwam zij voor het eerst in aanraking met de allerellendigste woningtoestanden. Sindsdien stond het voor haar vast, dat de verbetering van de volkshuisvesting alle volksofvoeding moest voorafgaan, dat er van geen culturele vooruitgang sprake kon zijn als er niet meer aandacht werd besteed aan de wijze, waarop de bevolking was gehuisvest.

Octavia Hill kwam tot de overtuiging dat de verbetering van de volkshuisvesting eerste voorwaarde was tot alle volksofvoeding; en zij nam het besluit aan de verwerkelijking van dit inzicht haar leven te wijden. In 1864 hielp John Ruskin, de grote kunsthistoricus haar dit werk te beginnen. Hij verschafte Octavia Hill geld, dat hij geërfd had, met welk geld Octavia enkele percelen goed gebouwde, maar volkomen verwaarloosde woningen kocht. Enkel op die voorwaarde, dat het werk op een financieel juiste basis werd opgezet; niet omdat het Ruskin deerde, wanneer dit geld voor hem verloren ging, maar omdat hij zeer wel inzag, dat alleen dan het werk tot voorbeeld zou strekken, wanneer het ook zakelijk verantwoord zou zijn.

In haar boekje „Homes of the London poor” beschrijft Octavia de ergerlijke toestanden, waarin de woningen verkeerden, en de wijze waarop zij begon de allernoodzakelijkste reparatie's te doen verrichten. Zij beschrijft ook de mentaliteit van de bewoners, die aanvankelijk vol wantrouwen tegenover haar stonden. Zij wees de bewoners erop, dat zij recht hadden op goed onderhouden woningen, maar dat dit de plicht oplegde, het gerepareerde ook in goede staat te houden. Zij begon zelf de huur te innen en zij eiste een zeer geregelde huurbetaling, omdat zij meende haar bewoners geen grotere dienst te kunnen bewijzen dan door hen te wennen aan het nakomen van verplichtingen, ook in moeilijke tijden.

Deze huurinning was het zakelijk motief tot entrée in het gezin; een zakelijk motief, dat onopzettelijke waarneming mogelijk maakte en kon leiden tot sociale bemoeiingen op velerlei terrein.

Voor Octavia Hill ging het er om de woningen zo goed mogelijk te

beheren en de bewoners op te voeden tot een juiste bewoning. Via de woning trachtte zij invloed uit te oefenen op het leven der bewoners. Zij sprak daarbij als haar mening uit dat de enige basis waarop men een ander kan helpen, is het opwekken tot „self-help”.

Wanneer wij hierbij denken aan het eind van de vorige eeuw te zijn, moet het ons wel voor ogen staan, in hoe grote mate Octavia haar tijd vooruit was.

Wanneer wij nu het werk van Octavia Hill bezien in haar tijd, dan zien wij dat Octavia niet degene is geweest, die als eerste de aandacht heeft gevestigd op de slechte woningtoestanden, waaronder de Londense bevolking leefde.

Reeds in 1841 was in Londen de eerste grote woningbouwvereniging opgericht. In 1855 was de eerste woningwet, de Shaftesburywet, tot stand gekomen. Maar Octavia Hill is de eerste geweest die inzag, dat men zowel uit zakelijke als uit sociale motieven er niet mee uit kwam, door de bevolking woningen te geven, wanneer men de bewoners niet terzijde stond om deze op goede wijze te bewonen. Octavia Hill is pionierster geweest, waar het betreft de menselijke factor in de woning.

Het werk van Octavia Hill heeft navolging gevonden. Was zij oorspronkelijk van oordeel, dat de woningopzichteres niet meer dan 100 woningen onder haar toezicht moest hebben om de belangen van haar bewoners wezenlijk tot haar recht te doen komen — in 1875, nadat zij dus 10 jaar had gewerkt waren haar van verschillende eigenaren 15 blokken woningen in beheer gegeven, tezamen 3000 woningen tellend. Langzamerhand kwamen uit verschillende landen vrouwen om door Octavia Hill te worden opgeleid. Ook uit ons land gingen aan het eind der vorige eeuw Johanna ter Meulen en Louise Went (later Mevrouw van der Pek-Went) naar Londen om van Octavia Hill een opleiding te ontvangen.

Wanneer is de belangstelling, eerst voor de arbeiderswoning, later voor het woningwerk in Holland gewekt?

Toen in 1832 een cholera-epidemie ons land teisterde, constateerde men, dat 80 % van de slachtoffers bestond uit bewoners van arme wijken. Toen dit bij de epidemie in 1837 weer het geval was, ging men zich afvragen of er enig verband kon bestaan tussen volksgezondheid en volkshuisvesting. Ook al zijn andere relaties tevens duidelijk geworden: het ongeregelde leven in armere wijken, ongezondere arbeid, slechtere voeding — de belangstelling voor de woning was toch gewekt.

Toen Koning Willem III in 1850 een tentoonstelling in Engeland bezocht gewijd aan de woningtoestanden in Engeland gaf hij, teruggekeerd in Holland, als zijn wens te kennen voorgelicht te worden omtrent de woningtoestanden in het eigen land. Gevolg van dit verzoek was een rapport van een Commissie van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 1853. Uit dit rapport is klassiek geworden de zin „De woningen der mensen zijn erger dan de hollen der dieren”. Maar het

raakte de publieke opinie nog niet. Wanneer in 1873 een nieuw onderzoek plaats vindt dat zich beperkt tot de kelderwoningen in Amsterdam — en uit dat kelderrapport blijkt, dat van elke 13 inwoners in Amsterdam één in een kelder woont — dan gebeurt daarna ook weer weinig of niets.

Als Hélène Mercier in het Sociaal Weekblad Jaargang 1893 blz. 253 weergeeft het onderzoek van de Volksbond in Amsterdam en Utrecht, daarbij in herinnering brengend het onderzoek van 1853, dat zoals zij schrijft „op hoog bevel” is ingesteld, dan constateert zij, dat gedurende 40 jaar de Nederlandse Staat een zo groot maatschappelijk belang als de huisvesting van het volk geheel onbehartigd heeft gelaten. „Een lichtpunt” noemt de schrijfster vervolgens in hetzelfde artikel de zeer openhartige toon en het krachtig beroep op de Staat in het rapport van Dr. E. Wintgens, na een onderzoek door de Geneeskundige Raad van Limburg en Oostelijk Noord-Brabant uitgebracht in 1893.

De algemeen rapporteur Dr. Godefroy getuigt in genoemd rapport, dat hij reeds 20 jaar zijn verontwaardiging te kennen gaf over het blijven bestaan van de onverantwoordelijke toestand in de achterbuurten der Brabantse steden. „Is er” vraagt hij, „wel iets in die tijd geschied om verbetering aan te brengen? Jawel, in de tijden, waarin epidemieën heersten heeft men van die ellendige verblijven de muren laten witten en aan de bewoners wat stro uitgedeeld om op te liggen”. „Men moet,” zegt hij, „geneesheer zijn om het voorrecht te smaken al het afgrijselijke van de toestand te kunnen beoordelen.” En wijzend op de plicht der regering in deze, vervolgt hij: „Door haar wordt het kind in de school beschermd. Daar wordt door het toezicht van staatswege nauwkeurig zorg gedragen voor de nodige ruimte en de hoeveelheid lucht in evenredigheid tot het aantal in de school opgenomen kinderen. Wordt tegenstand ondervonden of volgt men de gegeven voorschriften niet op, dan wordt de school eenvoudig afgekeurd en gesloten. In de kazerne wordt tegen overbevolking gewaakt en voor luchtverversing alle zorg gedragen. Mestvaalten in de nabijheid worden niet geduld; evenmin riolen en open goten. In de gevangenissen moeten zelfs de gangen, volgens voorschrift der regering behoorlijk worden geventileerd en in de zalen voor de hoogste zindelijkheid worden gezorgd. De fabrieken moeten naar de voorschriften der regeringsambtenaren, geheel volgens de regels der hygiëne worden ingericht, de arbeiders zoveel mogelijk voor ongelukken worden gevrijwaard; waar voor de gezondheid schadelijke stoffen worden bewerkt, alle voorzorgsmaatregelen worden genomen om hem er niet onder te doen lijden. De regering heeft door het in het leven roepen van inspecteurs van de arbeid bewezen, dat zij zich het lot van de arbeider in de fabriek wel degelijk aantrekt. En zou zij er dan voor terugdeinzen om het de arbeider in zijn woning dragelijk te maken? Zou zij niet willen medewerken om de arbeider niet bij nacht te doen verliezen, wat hij bij dag door haar bescherming aan lijf en leden gewonnen heeft?” Hélène Mercier voegt hieraan toe, dat men blijkbaar niet gedacht heeft aan de vrouw van de arbeider, die dag en nacht de schadelijke invloed van haar woning ondervindt.

De Maatschappij tot Nut van 't Algemeen had reeds in 1890 in een

lijvig rapport, genaamd „De arbeiderswoningen in Nederland”, samengesteld door de Heren J. van Hasselt en Mr. L. Verschoor een overzicht gegeven, over datgene wat reeds tot stand was gekomen in ons land op het gebied der Volkshuisvesting.

Op conscientieuze wijze worden de woningen der eerste woningbouwverenigingen beschreven, waardoor een indruk verkregen wordt in deze voor die tijd zo goed bedoelde bouw, waarbij extra vermeld wordt, wanneer een bepaald type woning zó modern is „dat zij bovendien gelegenheid geeft om de privaten afgescheiden te houden van de kamer en ook van het portaal” (Blz. 20 „De arbeiderswoningen in Nederland, Mij. tot Nut van 't Algemeen”).

In de inleiding van dit rapport vinden wij o.a. het volgende:

„Bij ons onderzoek werd ons opgedragen na te gaan, wat is verricht en hoe zulks is gedaan. Er is hier te lande veel gedaan voor de huisvesting van de arbeider, echter weinig voor de woning van de arme. In onze grote steden worden nog tal van buurten gevonden, waar in ongezonde verblijven duizenden mensen leven; zelfs in plattelandsplaatsen vonden wij woningen die deze naam niet behoorden te dragen.

Dat het echter mogelijk is, om in dergelijke toestanden veel verbetering te brengen, bewijst wel hetgeen te Londen is verricht door Octavia Hill. Het is hier de plaats niet haar streven nader uiteen te zetten. Het is zeker dat door Octavia Hill's wijze van werken ontzaglijk veel goeds tot stand is gebracht en nog is te brengen; haar streven heeft echter meer een opvoedkundig karakter dan dat het een oplossing kan geven van het vraagstuk der huisvesting der arbeidende klasse in het algemeen. Wij willen de uitkomsten van haar streven en werken in genedele onderschatten; de reden waarom wij meenen, dat deze zich niet zeer ver kunnen uitstreken, is, dat de wijze, waarop zij hare resultaten heeft verkregen, eene mate van toewijding veronderstelt die in het algemeen niet wordt gevonden.

Dat het ook hier te lande aan belangstelling en toewijding niet ontbreekt toont het vele dat reeds gedaan is; maar wat niet veel gevonden wordt is de beschaafde vrouw, die zich gelijk Octavia Hill, geheel aan de opvoeding van de lagere klasse wijdt.

Want het is ontwijfelbaar, dat in dit opzicht de invloed van de vrouw veel groter is dan die van de man. Het huisbestier is, vooral bij de min bevoorrechte klassen, veel meer in de hand der vrouw dan van den man, en om zelfs een bescheiden woning tot een waar thuis te maken, is het noodig om bij de vrouwen zin voor netheid en reinheid aan te kweken. Om op deze wijze de lagere klassen op te heffen is zeker een schoone taak, maar weinigen zijn er voor berekend.”

Het Nut van 't Algemeen blijft in deze diligent. In 1896 verschijnt het tweede Nutsrapport, genaamd „Het Vraagstuk van de Volkshuisvesting”, waar in het bijzonder de naam van Mr. J. Kruseman aan verbonden is.

In dit rapport wordt betoogd, dat het indienen van een Woningwet noodzakelijk is.

De tijd van felle staatsonthouding is voorbij. Wanneer deze staatsonthouding zich nog eens officieel laat horen in het Koninklijk Besluit van 12 Juli 1897, waarbij vernietigd werd het raadsbesluit van Utrecht

tot vaststelling van een verordening, welke Burgemeester en Wethouders de bevoegdheid gaf om zuivering te gelasten van woningen, welke in hoge mate met ongedierte besmet waren — dan is de publieke opinie er één vol verontwaardiging. Steeds meer wordt het geluid gehoord: de Staat heeft de taak sociale misstanden uit de weg te ruimen.

Zowel het rapport van de Geneeskundige Raad van Limburg en Oostelijk Noord-Brabant als de beide Nutsrapporten hebben een belangrijk aandeel gehad om de laatste stoot te geven tot het indienen van het ontwerp Woningwet.

De Woningwet aangekondigd in de Troonrede van 1897 treedt pas in 1902 in werking. Onafscheidenlijk verbonden aan deze wet zijn de namen: Goeman Borgesius, Pierson en Cort van der Linden.

De periode van overheidsonthouding is voorbij; een periode van overheidstoezicht met aanvullende overheidszorg begint.

Een periode, welke ook ruimer mogelijkheid gegeven heeft aan het werk der woningopzichteres.

De eerste vrouw in ons land, die gewekt door de vele publicaties van Hélène Mercier, in 1893 naar Engeland ging, om als leerlinge door Octavia Hill te worden opgeleid, was Johanna ter Meulen. In 1895 gevolgd door Louise Went (later Mevrouw van der Pek-Went).

Deze beide Nederlandse pioniersters in het woningwerk zijn door Mr. M. W. F. Treub in zijn beschouwing over Hélène Mercier beschreven als de „geestelijke kinderen van Hélène Mercier” (uitg. Mannen en vrouwen van betekenis in onze dagen, Hlm Tjeenk Willink en Zoon, 1910).

De vrouw, die volgens de beschrijving van Treub, lichamelijk een stumperd, maar geestelijk een reuzin was heeft haar gewekt tot de belangstelling voor dit werk en haar de weg gewezen. Zij heeft haar gesteund bij haar eerste moeilijkheden in haar werk; zij is van grote geestelijke steun gebleven tot aan haar dood op de 1e Februari 1910.

Wanneer wij de geschriften van de hand van Johanna ter Meulen lezen (De beschaafde vrouw als opzichteres over arbeiderswoningen, 1898 en De woningopzichteres, Morks Beroepsbibliotheek 1921), dan treft het ons hoe de wijze waarop zij haar werk begon zeer veel gemeen heeft met de wijze waarop Octavia Hill het deed. Zelfs vindt Mej. ter Meulen bij haar terugkomst ook haar John Ruskin, zoals zij zelf zegt n.l. de heer W. Spakler te Amsterdam. Ook zij is begonnen met partiële verbetering, en wel in verschillende straten van de Jordaan in Amsterdam, menend dat enige herbouwde en onder toezicht gehouden percelen een gunstige invloed moesten hebben op de gehele straat. Zo werkte Johanna ter Meulen in de Tuinstraat, de Anjelierstraat, de Willemstraat.

Wie een enkele blik mag slaan in het dagboek van de pionierster en daarin leest, hoe zij oude woningen aankocht en 's avonds de Jordaan introk om ook het gezinshoofd thuis te treffen, in een tijd dat geen vrouw uit haar kring het zou wagén 's avonds alleen op straat te komen, is getroffen door de toewijding van deze vrouw, die met veel wist te breken, maar die nog meer wist op te bouwen.

In 1895 is het Louise Went, die de belangrijkste maanden van haar leven

doorbrengt, wanneer zij haar opleiding in Londen ontvangt, zoals zij getuigt bij de 100-jarige herdenking van de geboortedag van Octavia Hill in 1938.

Terugkomend in Amsterdam maakt zij deel uit van de Commissie van Voorbereiding van de Bouwonderneming Jordaan. In deze Commissie werkte zij samen met de reeds genoemde Hélène Mercier, Mr. A. Kerdijk, Mr. J. Kruseman, C. W. Janssen en de architect van der Pek met wie zij later trouwde.

De N.V. Bouwonderneming Jordaan ging er in 1896 toe over een aantal krotwoningen op te kopen gelegen aan de Lindengracht en aan de Goudsbloemstraat en in de plaats hiervan werd onder leiding van de architect van der Pek een honderdtal woningen gebouwd.

Wat vrouwen als Johanna ter Meulen en mevrouw van der Pek geweest zijn voor de Jordaanbevolking, is voor ons nauwelijks te benaderen, maar wordt wel het best weergegeven door de Jordaanbevolking zelf. Zowel voor Johanna ter Meulen als voor mevrouw van der Pek heeft de Jordaanbevolking een herdenkingssteen laten aanbrengen, temidden van de woningen waar zij gewerkt hebben.

Deze eerste woningopzichteresen waren in dienst van verenigingen. Het zou nog tot 1912 duren voor er ook bij gemeenten (de gemeente Amsterdam als eerste) woningopzichteresen werden aangesteld.

Hoewel een enquête, onder de leden der Vereniging van Woningopzichteresen in de jaren 1946 en 1947 gehouden, zo grote verscheidenheid van werkinhoud en werkwijze der woningopzichteres heeft uitgewezen, dat het ondoenlijk schijnt het gemeenschappelijke te kunnen aanduiden in dit werk — zo willen wij toch trachten in punten aan te geven, uit welke onderdelen dit werk bestaat in de tijdvakken:

1894—1912
1912—1940
1940—1945

Om ons daarna de vraag te stellen: Is het werk der Woningopzichteres nog veranderd na 1945?

En: Welke mogelijkheden zien wij in de toekomst?

TIJDVAK 1894—1912.

Wij kunnen de werkzaamheden van de Woningopzichteres aldus indelen:

1. Verhuren der woningen.
2. Innen der huren.
3. Toezicht houden op bewoning en handhaven van het huur-reglement.
4. Zorgdragen voor het onderhoud.
5. Contact met Sociale Instellingen.
6. Administratie.
7. Het verschaffen van ontwikkeling en ontspanning, voor zover niet op andere wijze hierin voorzien werd.

Treub
over
Mercier X

Deze ietwat nuchtere opsomming behoeft enige toelichting:

1. Het verhuren der woningen.

Temidden van een woningblok bestaande uit niet meer dan 100 woningen, beschikte de woningopzichteres meestentijds over een kantoortje, waar zij minstens één keer per week spreekuur hield.

In dit kantoortje kwamen buurtbewoners, vooral de vrouwen, zich als gegadigden voor een woning melden. Hier werd verteld waarom men een woning wenste, hier hoorde de woningopzichteres hoe de gezinsamenstelling was, of men in staat geacht kon worden zijn verplichtingen na te komen, etc. etc.

Als men denkt, hoe aan het eind van de vorige eeuw het klasse-verschil wel zeer groot was, en de arbeidersbevolking, ook de geschoolde arbeider, bij voortduring te kampen had met lage lonen, lange werktijden, werkloosheidsperioden welke als een zwaard van Damocles boven het hoofd hingen, terwijl geen sociale wetgeving enige sociale zekerheid verschafte — als men aan dit alles denkt, dan pas kan men vermoeden welk een wereld er moet zijn opengegaan voor onze eerste woningopzichteressen.

Hoe vaak moeten zij zich verslagen hebben gevoeld door toestanden, waarin zij zo bitter weinig vermochten te wijzigen. Weinig maar soms toch wel enigermate. Voorzover zij namelijk een gezin hielpen aan passende woonruimte, dit gezin bijstonden deze woonruimte tot haar recht te doen komen niet alleen, maar ook de bewoners bijstonden bij alle gezinsproblemen, waar hulp bij gevraagd werd.

Na het bezoek van de gegadigde op het spreekuur, bezocht de woningopzichteres het gezin zelf. Hier maakte zij kennis met de levenswijze van het gezin; door dit bezoek moest zij zich een oordeel vormen over aard en ligging van de woning, welke bij dit gezin zou passen.

Onze pioniersters hebben ons steeds de indruk gegeven dat het selecteren der bewoners een zeer belangrijk deel van het werk vormde, waar het huisbezoek toebehoorde. Nooit is dit huisbezoek beschouwd als een inspectie. De self-help, welke Octavia Hill naar voren bracht, heeft ongetwijfeld er toe bijgedragen, dat men ook in ons land voelde dat de basis van ons werk er een was van: mogelijkheden geven om zich zelf te kunnen helpen.

Geen inspectie op huisbezoek van kasten en bedsteden, maar een beluisteren: Wat kan uit dit gezin groeien? Kan dit gezin „aarden” in die woning, op die trap, met die burens?

2e. Het innen der huren.

Octavia Hill heeft aan onze pioniersters geleerd, dat het zelf innen der huurpenningen eerste voorwaarde is om een zakelijk en ongedwongen contact met de huurders — en voornamelijk met hun vrouwen — te hebben.

De Nederlandse woningopzichteres heeft deze werkwijze tot de hare gemaakt, en er bij ervaren dat goede huurbetaling niet altijd afhankelijk is van hoogte van inkomsten, maar dat diè woningopzichteres de minste huurschuld boekt, die het meest moreel overwicht heeft. Dat wil niet

zeggen, dat er geen dagen zijn, waarin het de huurders niet mogelijk is te betalen.

Als voorbeeld zou ik willen noemen, hoe de bewoners mij nu nog weten te vertellen, dat in de tijd van de Spoorwegstaking van 1903 mevrouw van der Pek tegen de vrouwen, die geen huur konden betalen, slechts zei: „Moed houden.”

De huurinning is steeds gezien als een mogelijkheid tot onopzettelijke waarneming, waar verdere sociale bemoeiing uit voort kan komen.

3e. en 4e. Het toezicht houden op de bewoning en de handhaving van het huurreglement, ook het zorg dragen voor het onderhoud, vloeiden ook uit 2e voort.

De woningopzichteres, die alle huren zelf inde, zag de wijze van bewoning wel op zeer ongezochte wijze. Zij kon de verboden duivenplaatjes aanschouwen evenals dichtgetimmerde branduitgangen.

Zij zag of het schilder- en behangwerk al of niet ontzien werd.

Over al het onderhoudswerk, onverschillig of het een lekkende kraan of een dakreparatie was, oordeelde zij zelf.

5e. Maar ook het contact met sociale instellingen kwam hieruit voort. Weliswaar waren die sociale instellingen aanvankelijk vrijwel uitsluitend de armenzorg-organen. Later zijn daar de volkshuizen, de instellingen als „Ons Huis” bijgekomen.

6e. De administratie werd door de woningopzichteres geheel zelf gedaan, wat wil zeggen, dat zij niet alleen aansprakelijk was voor de geïnde huurpenningen, maar dat zij aansprakelijk was voor het gehele financiële beleid.

7e. De woningopzichteres benutte haar kantoortje vaak als clublokaal en als bibliotheek voor volwassenen en kinderen.

In een enkel geval zijn dergelijke werkzaamheden in een bepaalde buurt later het begin geweest van een afdeling „Ons Huis”. Voor de meeste kinderen in de dichtbevolkte straten, was de enige dag naar buiten vaak „Het dagje uit met de Huisjuffrouw”.

Zo was het werk van de woningopzichteres in een tijd dat de arbeider in doorsnee niet georganiseerd was, dat het de arbeidersvrouw ontbrak aan de eerste begrippen van hygiëne, dat het een weelde was als er kribben waren voor de kleintjes aan het voeteneind van de ouderbedstee. Was het wonder dat men begreep dat men er niet mee volstaan kon leerlingen zelf geheel en al op te leiden, maar dat een breder sociale vorming broodnodig werd bevonden, om dit werk naar behoren te kunnen doen? De eerste woningopzichteressen hebben krachtig medegewerkt aan de oprichting van de School voor Maatschappelijk Werk, toenmaals Opleidingsinrichting voor Sociale Arbeid geheten, in 1899; de School die haar ontstaan dankt aan de bewuste reactie om sociale bemoeiing als tijdverdrijf te benutten.

De Vereniging van Woningopzichteressen, opgericht in 1903 met 16 leden heeft jarenlang een overeenkomst met de School voor Maatschap-

pelijk Werk gehad, bij welke overeenkomst de Vereniging op zich nam de stage van de leerling in het woningwerk geheel te leiden voor welke werkzaamheid de Vereniging van de School voor Maatschappelijk Werk jaarlijks een vergoeding ontving. Maar de leerling-woningopzichteres kwam pas in de praktijk, na een sociale opleiding ontvangen te hebben in wetskennis, op paedagogisch en psychologisch terrein. Woningwerk vraagt een all-round sociale opleiding, was het inzicht van de Nederlandse woningopzichteres. (Dit in onderscheid met Engeland, waar de Society of Housing Managers nog steeds de hele opleiding in handen heeft, een opleiding die technisch op het woningterrein is toegespitst met minder algehele sociale vorming).

De Vereniging van Woningopzichteressen die zich allereerst gericht heeft op de volgende punten:

1e. wenselijkheid van een behoorlijke bezoldiging,

2e. eis dat de woningopzichteres niet meer dan 100 woningen in beheer had, nam en neemt geen leden aan, die niet opgeleid zijn aan een school voor Maatschappelijk Werk, uitgezonderd diegenen, die in de praktijk gedurende enige jaren getoond hebben waardevolle krachten te zijn.

In de eerste jaren van het bestaan van de School voor Maatschappelijk Werk was het aantal a.s. woningopzichteressen zeer groot. Maar er ontstaat verontwaardiging bij de Vereniging van Woningopzichteressen, wanneer blijkt dat de leerlingen, wel werk kunnen krijgen, na het eindexamen, maar dat de juist afgestudeerde leerlingen meestal te kieskeurig zijn. In 1908 werd aan de toenmalige directie van de School voor Maatschappelijk Werk een schrijven gericht door de Vereniging van Woningopzichteressen met het verzoek: „de leerling-opzichteres bij de aanvang van de studie voor het werk er ernstig op opmerkzaam te maken, dat feitelijk van haar verwacht wordt dat zij na de volbrachte studie, niet te kieskeurig zal zijn bij het aanvaarden van werk”.

De Vereniging van Woningopzichteressen bleef zich in zo sterke mate verantwoordelijk voelen voor de praktische opleiding der a.s. woningopzichteressen dat men in 1913 de vraag aan de Directie van de School voor Maatschappelijk Werk stelt: „Is het niet mogelijk dat de School niet autoritair het praktisch werk bepaalt, maar het overlaat aan hen die in de praktijk van het werk staan?”

Wanneer in 1912 de Gemeentelijke Woningdienst te Amsterdam, er toe over gaat woningopzichteressen in dienst te nemen begint een wijziging in de werkzaamheden van de woningopzichteres.

De toenmalige wethouder van de Volkshuisvesting aldaar was aanvankelijk niet zonder belangstelling voor het werk dat gedaan kon worden door een vrouw om de gezinnen, die uit krotten en sloppen werden weggehaald uit onbewoonbaar verklaarde woningen, te leren wonen in de door de gemeente nieuw gebouwde woningen.

Echter blijkt uit een onderhoud dat het Bestuur der Vereniging van Woningopzichteressen heeft met de Wethouder, dat deze er voor voelt ook niet-opgeleide krachten aan te stellen; hij oordeelt 3 jaren school voor Maatschappelijk Werk wel een hoge eis. Als tussenoplossing blijkt de School voor Maatschappelijk Werk bereid tijdelijk een jaaropleiding voor woningopzichteressen te creëren.

In 1918 wordt op een jaarvergadering van de Vereniging van Woningopzichteressen de vraag gesteld door een der leden:

„Kan de Vereniging van Woningopzichteressen zich erover uitspreken waar onze taak zal zijn bij de grotere bouwmaatschappijen en bij de Gemeenten, als er tenminste een taak voor de woningopzichteres overblijft?”

TIJDVAK 1912—1940.

Het zij ons vergund terug te grijpen op de werkzaamheden van de woningopzichteres in het tijdperk 1894—1912 om aan de hand hiervan de werkzaamheden van haar collega in de jaren tussen 1912 en 1940 beter te begrijpen.

1. Het verhuren van woningen.

Het selecteren der bewoners is de eerste en onmisbare schakel in het werk der woningopzichteres gebleven. Maar bij gemeenten en omvangrijke verenigingen, in een tijd bovendien dat nieuwe woningen bij honderdtallen tegelijk gebouwd werden, wordt het werk verdeeld. Het plaatsen van de gezinnen is niet altijd in dezelfde hand als het beheer over diezelfde woningen. Noodzakelijk is dat er een wezenlijke teamgeest aanwezig is, die degenen die het plaatsingsbureau in handen heeft goed doet samenwerken met diegenen die de bemoeienis met het gezin geregeld zal hebben, terwijl zij zelf — wil zij haar werk goed doen — geen lokettendienst zonder meer moet gaan uitoefenen, maar met een behoorlijke dosis psychologische kennis, bovenal een sfeer van openheid moet weten te bieden aan de woningzoekenden. Zij zal moeten beoordelen of een bepaalde woningopzichteres juist dit gezin weet te leiden. Soms zal de betreffende woningopzichteres het daarop volgend huisbezoek doen, maar ook dit werk is in het „woningbedrijf” gespecialiseerd, zodat hier, gemakkelijker dan het vroeger veelal het geval was, fouten gemaakt kunnen worden. Van belang is dat men moeilijkheden, welke zich hier voordoen, eventueel de fouten die gemaakt zijn, aan een leidende figuur voor kan leggen, en men tot een vorm van gezamenlijk werken weet te komen.

2. Het innen der huren blijft in wezen als zakelijk entree tot het gezin even belangrijk. In principe heeft men hier in de kringen van de woningopzichteressen ook in de jaren 1912—1940 aan vast gehouden. De woningopzichteres in dienst van grote fabrikanten en Staatsmijnen, hebben hier veelal van af moeten wijken, omdat de huur werd ingehouden van het loon. Dit werd over het algemeen gezien als onjuist omdat het de bewoner de verantwoordelijkheid van de huurbetaling ontnam.

In de jaren tussen 1918—1928, toen weliswaar de armoede vaak plaats gemaakt had voor grotere welstand, maar toch ook de bewoners niet alleen moesten leren modernere woningen te bewonen, maar ook moesten leren een groter deel van hun loon voor de huur opzij te leggen — toen vond een zekere verschuiving plaats in het werk van de woningopzichteres.

Van bestrijding der grauwste armoede, werd het werk in de gezinnen

meer tot: economische versterking op juiste wijze leren benutten. Juist de opgeleide woningopzichteres had geleerd niet te snel te oordelen; de dingen niet te rukken uit het historisch verband en allereerst naast de mens te gaan staan.

Op deze wijze werkend heeft zij zichzelf in bepaalde onderdelen van haar werk overbodig gemaakt.

Na de sanering van Oud-Scheveningen, na de sanering van Jonker- en Ridderbuurt in Amsterdam — mogelijk gemaakt door het in werking treden van de Woningwet — is er aanvankelijk een sterk meeleven van de kant van de woningopzichteres geweest voor ieder gezin, ja voor ieder gezinslid. Het gebruik maken van de nieuwe woning, het leren leven in een nieuwe buurt moest geleerd worden.

Zeer wel heeft de overheid, die krachtens de Woningwet, de woningvoorraad voor bepaalde bevolkingsgroepen aanzienlijk deed vermeerderen, begrepen dat het geld hiervoor besteed, economisch en sociaal verantwoord was, wanneer opgeleide woningopzichteressen de bevolking hier terzijde stonden.

De Directeur der Volkshuisvesting en Stadsontwikkeling in Den Haag heeft in woord en beeld getuigd, dat de wijze, waarop de duizenden Scheveningse vissersgezinnen zich wezenlijk thuis zijn gaan voelen in de nieuwe omgeving voor een groot deel te danken was aan het werk der Haagse woninginspectrices, zoals men de opzichteressen in gemeentedienst veelal is gaan noemen, en vooral aan de toenmalige hoofdwoninginspectrice.

Maar juist waar de arbeiders- en vrouwen-emancipatie voortschreed, en het werk der woningopzichteres toenam, werd het innen der huurpenningen in de buurten van geschoolde arbeiders veelal overgelaten aan een huurophaler, die verslag uit moest brengen aan de woningopzichteres.

3. Toezicht houden op bewoning en handhaving van het huurreglement. Juist de verplaatsing van gezinnen naar andere buurten, zoals zich in deze periode veelvuldig heeft voorgedaan, maakte het toezicht op de woning aanvankelijk even intens als in de aanvang van het werk. Echter leidt de betere woning, meer aangepast aan de eisen van het gezin, de grotere bewustwording van de bevolking inzake hygiënische eisen er toe dat dit toezicht misschien niet minder intens behoeft te zijn, maar wel andersoortig.

De opvattingen omtrent hygiëne, ook de geestelijke hygiëne wijzigen zich. Steeds minder wordt gehoord: „Bij mijn moeder thuis sliepen wij ook met zijn zessen in één bedstee (overdwars) en wij leven nog alle zes”. Maar steeds meer leert de vrouw zich uiten over dingen, die zij zich vroeger nauwelijks bewust was.

In 1896 werd de vrouw nog geleeft en zij waagde het niet iets te zeggen als haar man zijn loon niet aan haar afdroeg, uitgezonderd aan de huisjuffrouw, aan wie zij haar huur niet kon betalen. In de jaren tussen 1918 en 1940 is zij zich bewust geworden van haar rechten als volwaardig mens, als vrouw. En nog niet altijd vermag zij uitdrukking te geven aan datgene, wat zij ondergaat. Hoe zou zij ook?

X De emancipatie van de arbeidervrouw is van veel jonger datum dan die van de intellectuele vrouw — en ook die is niet veel ouder dan een halve eeuw. Is het wonder, dat in die periode, het toezicht op de bewoning

er toe leidt, om de huisjuffrouw toe te vertrouwen, waarom het jongste kind slaapt in het ouderledikant — niet uit gebrek aan ruimte, maar uit eigen beveiliging. Ook al heeft de vrouw het kiesrecht veroverd, daarmee heeft zij haar eigen huwelijk niet altijd gekozen. Het woord „gedwongen huwelijk” beantwoordt wel aan de werkelijkheid, zij dit „gedwongen” meestentijds door de moraal van de buurt.

Het is nog niet de tijd, dat de vrouw haar zorgen naar buiten brengt, opgeslokt door de zorgen van een opgroeiend gezin, van een ongeregeld huiselijk leven tengevolge van ploegendiensten in contenu-bedrijven.

De woningopzichteres behoort als het goed is, juist genoeg tot het eigene waar hetgeen haar bezwaart aan de eigen tafel gezegd kan worden en is toch ook genoeg derde dat zij „de veilige buitenstaander” is, die op de dingen een nieuw licht kan werpen.

Het huurreglement waarvan vorm en inhoud wat gewijzigd zal zijn, zal altijd nog worden voorgelezen en besproken wanneer men de woning betreft.

Geregeld toezicht is nodig in alle woonblokken, mits men geen eisen stelt die niet zijn na te komen.

4. Zorg dragen voor het onderhoud is wel afhankelijk van de aard van de bewoners; maar is overal nodig, al is het vaak als preventieve zorg.

In de periode na 1918 is er grote aandacht gewijd aan de woningbouw voor speciale groepen als: de ouden van dagen, de grote gezinnen, de onmaatschappelijken, de alleenstaanden.

Voor al deze groepen zijn woningen gebouwd, voornamelijk door de overheid, maar soms door verenigingen door middel van een Rijksvoorschot, sinds de Woningwet de Volkshuisvesting heeft gemaakt tot Rijkszaak en Gemeentezorg.

Wanneer men de verschillen van deze groepen in ogenschouw neemt, begrijpt men hoe het zorg dragen voor het onderhoud zeer verschillend ligt bij de groep der alleenstaanden of die van de onmaatschappelijke gezinnen.

Contact met sociale instellingen is na 1918 wel in grote mate uitgebreid. Het maatschappelijk werk is meer gespecialiseerd. De kinderverzorging en kindbescherming hebben haar intrede gedaan op zodanige wijze, dat het aantal leerlingen, dat zich wenst te specialiseren in kinderverzorging en kindbescherming op de School voor Maatschappelijk Werk, verre het aantal woningopzichteressen is gaan overtreffen zoals Mej. Knappert in het boekje „De School voor Maatschappelijk Werk” 1899—1924 (Uitg. Mij. voor goede en goedkope lectuur te Amsterdam) betoogt.

Er ontstaan mogelijkheden voor vacatie-bestedingen voor het kind; maar ook met vacatiehuizen voor ouderen wordt contact gezocht.

De Medisch Opvoedkundige Bureau's ontstaan. Het contact met de ambtenaren van de Kinderwetten, met de reclasseringsambtenaren is onmisbaar geworden.

Eenzijds leert de woningopzichteres in ruimer kring werken, anderzijds leert zij afstand te doen. Haar coördinerende taak is er voor om te waken dat niet teveel maatschappelijke werkers het gezin maatschappelijk be-

case management!

arbeiden. Zij zal gewoonlijk niet meer haar kantoor benutten als clublokaal, omdat er in de verschillende buurten nu afdelingen van Ons Huis en dergelijke instellingen te vinden zijn.

Zij behoort een wandelende encyclopaedie te zijn om te kunnen zeggen wat er is, waar en hoe het werkt.

Evenzeer zullen de „dagjes uit” zowel voor kinderen als voor ouden van dagen door hiervoor bestemde verenigingen georganiseerd worden, waar de woningopzichteres vaak mee zal samenwerken om attent te maken op bepaalde gevallen.

6. De administratie van de woningopzichteres zal zeker eenvoudiger zijn geworden. Gemeenten en verenigingen bezitten een afdeling boekhouding. Wel zal de woningopzichteres als zij een leidende functie heeft, somtijds de begroting mee moeten samenstellen of mee moeten beoordelen.

In de genoemde jaren is er ook bij een grote gemeentelijke woningdienst door de bewoners gespaard en is hun de mogelijkheid gegeven een voorschot te ontvangen; juist met het oog op het feit dat zij komend uit de bedstee-woningen, ledikanten en dekens niet direct kunnen betalen.

Voor de inning van deze afbetaling had de woningopzichteres te zorgen. De woningblokken met gemeenschappelijke tuinen zullen soms voor het gebruik van de zandbak etc. kosten in rekening brengen bij de bewoners. Wat echter veranderd is in deze periode is dit, dat de woningopzichteres in de periode van 1896—1912 dit werk met de kleintjes zelf deed of het een leerling liet doen. Nu neemt veelal een van de bewoonsters dit werk op zich.

Gezien de enorme toename en bouw van arbeiderswoningen door de overheid en verenigingen, is het werk van de woningopzichteres in verhouding niet uitgebreid. Wat is hiervan de oorzaak?

Was de Gemeentelijke Woningdienst in Amsterdam aanvankelijk van de wijze van werken zoals de School voor Maatschappelijk Werk en de Vereniging van Woningopzichteressen zich deze voorstelde zeer gediend, in 1928 werd de Hoofdwoninginspectrice in Amsterdam op wachtgeld gesteld, waarna haar functie nimmer meer in ere werd hersteld. Van de grote steden kende (en kent) slechts Den Haag bij de stichting Centraal Woningbeheer een Hoofdinspectrice, die het werk der andere vrouwelijke krachten leidt. De wijze waarop het werk in de andere grote gemeenten over het algemeen — de goede niet te na gesproken — geschiedt, doet veel denken aan het werk van een huizenexploitant zonder meer, zodat de Vereniging van Woningopzichteressen, in 1930 aan de School voor Maatschappelijk Werk bericht, dat de Vereniging wat de stageaires voor het woningwerk betreft, nog wel bereid is zoveel mogelijk mede te werken aan een goede opleiding, maar dat zij niet langer de verantwoordelijkheid kan dragen voor een opleiding zoals die veelal gegeven wordt, bij grote diensten. De Vereniging is van oordeel de jaarlijkse vergoeding niet langer te kunnen aannemen.

Bij de verenigingen ligt dit anders: de woningbouwverenigingen welke na 1918 worden opgericht of zich uitbreiden zijn voor een goed deel: verenigingen van belanghebbenden. Ook deze mogelijkheid gaf de Woningwet.

Het bestuur dat hier uit leden-bewoners bestaat, is over 't algemeen van oordeel de woningopzichteres niet van node te hebben.

Zo goed als het lid-bewoner hier meent zelf bestuur te kunnen zijn, zo meent het bestuur ook de vereniging te kunnen beheren zonder woningopzichteres.

TIJDVAK 1940—1945.

De oorlogsperiode van 1940—1945 stelde aan de Nederlandse woningopzichteres voor zover ze als niet-ariër niet weggewerkt werd — hoge eisen. Vooral in de grote stad, waar de meeste woningopzichteressen werken, deed het morele en materiële verval zijn intree. De woningopzichteres in gebombardeerde steden als Rotterdam waar men na de bombardementen met een opeengehoopte mensenmassa in een te geringe woonruimte te maken had, kwam op schrille wijze in aanraking met het onmaatschappelijke gezin, doordat het onmaatschappelijke gezin de eigen weg niet meer kon vinden, terwijl anderen de weg tot herstel met hulp van familie en vrienden vonden.

In een stad als Amsterdam was het niet zozeer het bombardement, maar veeleer de afbraak welke de stad een ellendige aanblik gaf. Afbraak en sloping van huizen waar de mensen uit weggevoerd waren, maar ook eenvoudigweg van het eigen huis. Deze tijd die in vele opzichten een démasqué is geweest, is het dat ook geweest in die zin, dat nu tot uitdrukking kwam: Wat betekent de woonruimte voor de mens?

Het was typerend te zien wie het eerst de trapleuning en de plint begon aan te wenden als enig middel om het schaarse eten te verwarmen in een tijd dat gas en electriciteit ons niet meer ten dienste stonden. Hoe moeilijk was het in die tijd van uitputting en bekommernis enerzijds, en grove „zwarte handel” anderzijds te eisen dat men zijn normale verplichtingen moest nakomen, zoals ook het schoonhouden van gemeenschappelijke trappen en portalen zonder enig schoonmaakmateriaal.

En toch zijn er buurten aan te wijzen — ik denk aan een buurt als de Jordaan — waar nooit minder burenruzies waren te beslechten dan in die tijd. Juist in die tijd is de woningopzichteres de bewoonsters vaak nader gekomen toen vrijwel alle mannen, uitgezonderd de ouden van dagen, naar Duitsland waren gevoerd: in kampen vertoevend of gedwongen te werk gesteld waren.

Ondanks het feit dat de begrippen van het mijn en dijn vaak volkomen weg waren, was er ook een trouwhartig kameraadschappelijk opdelen met elkaar.

Hoeveel leed en angst is er geweest om hen die waren weggevoerd en om opgroeiende meisjes die zich vergaten met de ongenode gasten.

In die tijd werden er niet veel woningen verhuurd; er werd wel geregeld huur geïnd, voorzover het mogelijk was; het toezicht houden op de bewoning en de handhaving van het huurreglement kregen een ander karakter dan in normale tijd. Ondanks het zorg dragen voor het onderhoud kon niet worden tegengegaan dat in hele buurten de rioleringen verstopt waren en men alleen met laarzen aan de woningen kon betreden. Evenmin kon men tegengaan dat er lijken soms drie weken in een éénkamer-woning met het ganse gezin er omheen levend, lagen te wachten op vervoer in papieren zak op handkar naar de Zuiderkerk.

Bestond het contact met „sociale instellingen” in die tijd niet uit het contact met eetgelegenheden o.a. van het Interkerkelijk Overleg maar ook van vele illegale zijden in het bijzonder voor de kinderen; en met lijkenvervoer?

Zo samengevat lijkt het of opbouwend werk in die tijd tot de onmogelijkheden behoorde, waar men de vreemdste samenwoningen immers toleerde en er niets opbouwends te bereiken was in de gezinnen.

Toch is dit ook wel anders geweest.

Als voorbeeld diene, dat twee vrouwelijke kinderpsychologen in Amsterdam zich in de hongerwinter verstoken zagen van haar werk. Op onnaspeurlijke wijze beschikten zij wel over eten en kinderspeelgoed. Een woningopzichteres verschaftte hun vier maal per week 20 etensgasten, die na afloop vrij mochten spelen, jongens en meisjes van 6 tot 12 jaar. Daar ieder vervoer uitgesloten was (fietsen waren gevorderd en trams stilgelegd) en men voor dit eten 2 maal driekwartier moest lopen, werd deze onderneming zeer aarzelend opgezet. Van weerskanten bleek het succes groot. De oudste van het gezelschap een 12-jarige jongen was een hardnekkige bedweraar. Geen enkel middel had geholpen hem daarvan te genezen. Hij mocht meehelpen tafeldekken, opscheppen en opruimen; en hij genas in die tijd voor goed. De jongen, die niet naar een vacantiëkolonie kon en durfde is nu een bijna volwassen jongeman, die hopelijk zelf de natte jeugdnarigheden is vergeten.

De bevrijding bracht aanvankelijk niet zoveel nieuws door het gebrek aan materiaal, waardoor de woningopzichteres voor de bewoners toch niet datgene kon doen wat zij nodig oordeelde.

Wat zij wel deed was: wijzen op de afbraak die gepleegd werd in oorlogstijd en wegen aangeven om dit goed te maken. Met kwartjes tegelijk zijn duizenden terugbetaald als slopingskosten.

Hoeveel moreel overwicht moet de woningopzichteres niet hebben, die dit de bewoners heeft weten duidelijk te maken: dat men persoonlijk aansprakelijk is geweest ook in abnormale tijd?

Bij een woningbouwvereniging is de muziektent in de gemeenschappelijke tuin gesloopt in oorlogstijd. Er is vijf maanden lang door de bewoners elke Zaterdagmiddag gewerkt aan een nieuwe tent waar de bewoners ook zelf de materiaalkosten voor opbrachten. Hoewel het overgrote deel der bouwers een gans ander beroep uitoefenden, zoals kleermaker etc. is deze tent mooier geworden dan de vroegere, die door geschoolden gebouwd was. En van hoeveel meer betekenis is dit waarlijk gemeenschappelijke bezit.

Stellen wij ons nu de vraag: **Is het werk der woningopzichteres nog veranderd na 1945?**

Wij moeten hierop antwoorden: zeer zeker. Maar niet altijd in de eerste plaats doordat de woningopzichteres haar werk anders is gaan zien, maar vaak mede doordat zij door de omstandigheden gedwongen is.

Sinds 1945 is de sociale zekerheid stap voor stap toegenomen. Nu het werkwoord „leven van Drees” minstens even gangbaar is als het „lopen in de ongevallenwet” en men zelfs het Damocles-zwaard van de werkloosheid in geen enkele bedrijfsgroep meer behoeft te vrezen, nu zijn de

economische factoren bij de bevolking die in loondienst leeft, wel teruggebracht tot het lang uitblijven van de kinderbijslag. Het zijn de venters, de marktmenen, de kleine baasjes die de vrijheid van het zelfstandig bestaan duur kopen.

Bestaat het werk van de woningopzichteres nog uit dezelfde onderdelen als dit het geval was bij de voorgaande perioden?

Voor zover haar werkterrein in de grote stad ligt, in zekere zin wel, maar hoe gans op andere wijze.

Het verhuren der woningen wordt in sterke mate beïnvloed door de uitvoering van de Woonruimte-wet 1947.

De woningopzichteres kan met alle psychologische kennis welke haar ten dienste staat wel oordelen dat een gezin in een bepaalde woning geplaatst moet worden, maar wet en verordening doen een ambtenaar van het overheidsorgaan, hetwelk belast is met de uitvoering der Woonruimte-wet op zodanige wijze ingrijpen, dat haar inzicht hier moet wijken. Of in het meest gunstige geval zal zij van dit inzicht doen blijken aan de betreffende ambtenaar van het Huisvesting-bureau. De wijze waarop gevorderd wordt is plaatselijk gans verschillend, maar ook de wijze waarop wordt samengewerkt tussen de verschillende woninginstanties is verschillend. Evenzeer de wijze waarin de woningopzichteres samenwoning moet tolereren.

In het beste geval zal zij de vertrouwdde zijn van de bewoners en zal zij hen, die in zo grote nood verkeren tengevolge van het gebrek aan woonruimte, helpen een oplossing te zoeken; terwijl zij hen toch de reglementen en bepalingen waarbinnen zij moet blijven, zal trachten uit te leggen. Geen eenvoudige opgave. Wanneer het gaat om het eigen belang is men maar zelden geneigd eerlijk te luisteren en objectief te oordelen.

De woningopzichteres, die van de verschillende bepalingen behoorlijk op de hoogte is, maar meer nog een figuur is van moreel gezag zal de bevolking op de beste wijze kunnen voorlichten en zal in alle beperktheid waarin zij haar werk uitvoeren moet, toch veel gevoelens van vermeend onrecht tot zo normaal mogelijke proporties terugbrengen.

Het innen van de huren is in de buurten van de ongeschoolde arbeiders nog een bezigheid die de eerste helft van de week van vele woningopzichteressen in beslag neemt. Het is gebleven het ongezocht, zakelijk entré waar juist zoveel uit kan voortvloeien als de bewoner, meestentijds de bewoonster, wenst. Beperkt dit huisbezoek de vrijheid van de bewoner? Geenszins. Men is niet verplicht te wonen in een blok van Gemeente of Vereniging, waar men een woningopzichteres moet ontvangen. En in de enkele gevallen, dat men wel gedwongen is, door maatregelen welke de uitvoering der Woonruimte-wet mede brengen, zal de woningopzichteres zich bepalen tot het innen der huur zonder meer, zo gauw als zij merkt dat haar inmenging niet gewenst wordt.

In de praktijk biedt dit geen moeilijkheden, zoals men theoretisch wel eens verwacht.

De buurten van geschoolde arbeiders zullen de woningopzichteres steeds minder bij zich thuis vinden — huurophalers zijn hier ingeschakeld — maar het zullen meer de spreekuur-bezoekers zijn, die tot het „zelf-doen” worden aangemoedigd. Ook het maken van huurschuld kan een aanleiding tot huisbezoek zijn. Maar welke groep bewoners de woningopzichteres

ook bezoekt en hoe veelvuldig haar bezoek is, haar werk is nog altijd gebaseerd op een contact van mens tot mens, waarin de eerbied voor elkaar de kern vormt. Dan is ook het toezicht houden op bewoning, de handhaving van het huurreglement en de zorg voor het onderhoud geen vorm van inspectie. Het is het helpen versterken van verantwoordelijkheidsgevoel.

De verhouding van huur tot de kosten van onderhoud is na de bevrijding volkomen scheef komen te staan. Inkomsten en uitgaven zijn hoger en meer in een juiste verhouding getrokken op alle terreinen, uitgezonderd waar het de huur betreft. Ondanks de 15% huurverhoging, welke slechts een druppel in de oceaan betekende, wat in de laagste huurklasse het meest klemt.

Op de in September 1952 gehouden internationale bijeenkomst van the Housing Committee of the International Council of Women in Reading (Engeland) kwam naar voren, hoe vele eisen de bewoner aan de woning stelt.

De Engelse vertegenwoordigster getuigde ervan hoe verontrust men hier is omtrent de enorme sommen overheids-geld, welke aan de woning ten koste worden gelegd, terwijl de woning in vele opzichten te luxueus zou zijn. Het is altijd moeilijk een dergelijk probleem internationaal te stellen omdat voor ieder land aan het begrip „luxe” andere waarden kleven. Inderdaad zijn in Engeland vergeleken met ons land de moderne woningen van woon-oppervlak ruimer, de tuinen rondom wat breder, de aanwezigheid van de ingebouwde ijskast veelvuldiger — maar wanneer wij verder voor de Hollandse douche- en de Engelse badkamer denken — is het verschil niet zo groot met Holland. Maar is het ook voor ons veront-rustend dat niet de bewoner de kosten van zijn huis alleen betaalt, maar in laatste instantie alle belastingbetalers?

Mij dunkt dat de zinsnede welke het eerste artikel in het Gedenkboek Beter Wonen (uitgegeven bij het 25-jarig bestaan van de Nationale Woningraad 1913—1938) besluit, voor ons doorslaggevend is:

„Toon mij de wijze, waarop Uw bevolking is gehuisvest en ik zal U zeggen welk peil van ontwikkeling en beschaving gij hebt bereikt.”

Wanneer de bevolking maar tot bewustzijn wordt gebracht voor zover zij het niet is, dat geld na de bevrijding duur is; wanneer het woningbezit maar zo beheerd wordt, dat ieder geacht wordt mede te werken, dan vindt men in Nederland deze woning geen luxe. Integendeel. Hoeveel zal het de overheid niet besparen wanneer het gezin door de goede woning en de hulp tot juiste bewoning, kan uitgroeien.

Een besparing van geld; en wat van meer betekenis is, van persoonlijk verdriet en sociaal onrecht. Woningwerk is wel het meest preventieve van de verschillende takken van maatschappelijk werk.

Bij veel onderhoudswerk zal een beroep worden gedaan op de bewoner zelf, iets dat voor de tweede wereldoorlog geen usance was; maar dat nu en economisch noodzakelijk is en paedagogisch verantwoord kan zijn. Voor het groot-onderhoudswerk zal het advies van een technisch op-zichter steeds gevraagd worden.

Het contact met sociale instellingen is ongelooflijk uitgebreid geworden. Voor elk gezinslid, op elk terrein kan men hulp inroepen. Een van de

problemen van de huidige woningopzichteres is, waar zij zelf moet in-grijpen en wat zij door moet geven.

Het is bij de snelle opkomst van steeds meer gespecialiseerd maatschappe-lijk werk een zoeken en tasten; waar zij in de ene wijk de vrouw wel zal noemen het bestaan van een bureau voor levens- en gezinsmoeilijkheden, zal zij dat in de andere wijk nalaten omdat er nog geen bereidheid is eigen problemen buitenshuis te bespreken en men evenmin de bureau-taal verstaat.

Een woningopzichteres gaat te veel met geld om dan dat zij niet nauw-keurig zou moeten zijn. Echter moet iedere Woningdienst er in deze tijd voor waken, dat het werk der woningopzichteres niet afhankelijk ge-maakt wordt van de administratie. De leidende figuren moeten er oog voor hebben dat de administratie voor zover het mogelijk is onderge-schikt wordt gemaakt aan het werk van de woningopzichteres.

En het werk op het platteland?

De Provinciale Opbouworganen hebben in het bijzonder na de bevrijding, enige woningopzichteressen in dienst genomen voor het platteland. De toestanden waarmee deze woningopzichteressen in aanraking kwamen, tarten elke beschrijving.

Zij deden ook meer inspectie-werk in die zin, dat zij slechte toestanden moesten opsporen en autoriteiten hierop attenderen. Dat deze krachten later zijn ontslagen is deels geschied omdat de afstanden te ver waren om districts-gewijs efficiënt te kunnen werken. Men heeft hierna op het platteland de voorkeur gegeven aan algemeen-maatschappelijke werksters, waartoe de Scholen voor Maatschappelijk Werk opleiden.

Men is op de Scholen voor Maatschappelijk Werk overgegaan tot een opleiding van algemeen maatschappelijk werkster, met eventuele aan-tekening: woningwerk.

Indien het geoorloofd is op de 50ste verjaardag van de Vereniging van Woningopzichteressen — de eerste vakvereniging in den lande voor een tak van sociaal werk — een verlanglijst te geven, zij het ons vergund de volgende punten ten aanzien van ons werk naar voren te brengen.

1. De uitvoering van de Woonruimtetwet 1947 ligt maar voor een klein deel in handen van de opgeleide woningopzichteres, met het gevolg dat men vaak de indruk krijgt, dat meer vierkante meters worden verdeeld, dan dat dit werk dat zo diep grijpt in het particuliere leven van de bevolking, met psychologische motieven en sociaal inzicht wordt gehanteerd.

Dat bijv. het opschuifstelsel, bij het opvoeden der gezinnen tot juiste bewoners, onmisbaar bij het werk der woningopzichteres over het algemeen geen begrip vindt bij de Huisvestingsbureau's valt te betreuren, omdat vele gezinnen, die psychisch toe zijn aan andersoor-tige woonruimte, de kans om te laten zien wat zij kunnen in andere omgeving, niet krijgen. Moge de bevoegde autoriteiten gaan inzien, dat het een landsbelang is, wanneer op dit terrein opgeleide woning-opzichteressen te werk worden gesteld.

2. Als de Gemeentelijke Woningdiensten van enige omvang het werk der woningopzichteressen stimuleren en laten leiden door een bevoegde kracht, zal dit werk van grotere waarde worden.
3. Een vertrouwen stellen in de woningopzichteres door de leden-woningbouwvereniging, zowel in de stad als op het platteland, kan tot gevolg hebben dat zij zich dienstbaar gaat maken aan dit soort woningwerk.

Tenslotte: In het maatschappelijk werk van deze tijd neemt de case-work methode een belangrijke plaats in; zij bedoelt hulp te geven bij het bepalen van de houding van de maatschappelijke werkster. Er zal geen woningopzichteres zijn die zich zelf oordeelt te zijn een case-worker bij professie. Dit zou onmogelijk zijn, omdat zij krachtens haar beroep nooit alleen te maken heeft met psychologische beweegredenen. Toch moet de woningopzichteres de case-work methode kennen en in toepassing brengen, voor zover dit binnen het raam van haar werk mogelijk is.

Vergissen wij ons echter, als wij in de eerste notulen van de Vereniging van Woningopzichteressen in 1903, maar meer nog in de dagboeken van onze pioniersters die instelling tot het werk lezen, die meer overeenstemming heeft met het tegenwoordige case-work dan in een artikel „Social Casework” in de humanistische levensbeschouwing” (door Dr. J. P. van Praag en E. Vrind-van Praag in publicatie no. 7 van de Nederlandse Vereniging voor Maatschappelijk Werk) van Augustus 1951 als zodanig wordt genoemd.

Als men hierin „de ambtenaar die een woning binnenkomt, nauwelijks aangeeft met welk doel hij dat doet, zich niet voorstelt, zijn klant (maar deze is hier geval) autoritair uitvraagt en eventueel tutoyeert”, tot prototype van de maatschappelijk werker verheft. En in hetzelfde artikel als men de winkeljuffrouw die met service fluweel verkoopt, voorbeeld van het case-work laat zijn? M. i. is de winkeljuffrouw een goede winkeljuffrouw en de ambtenaar een slechte ambtenaar — maar beiden behoeven niets met het maatschappelijk werk noch met het case-work uitstaande te hebben.

Wil dit zeggen, dat als wij lezen in het Tijdschrift voor Geestelijke Volksgezondheid (Febr. '53) in een samenvatting van Dr. M. J. Heering van een Bentveldcursus over de maatschappelijke structuurveranderingen voor de beroepsuitoefening van de arts:

„Met een fris gestoomd en kleurig geveerd, edoch in wezen oud jasje, deed vooral na de laatste oorlog de psycho-somatiek haar joyeuse rentrée in de medische wereld”, dat wij dit zelfde rentrée kunnen herkennen in de sociale wereld in de vorm van de case-work methode?

Ja en neen.

Ja, voor zover de goede maatschappelijk werkster — en dat waren onze pioniersters — de methoden van self-help, van niet beredderen maar tot inzicht helpen brengen, van eerbied voor de mens, voor wie en met wie zij werkte, van de beginne af toepaste.

Neen, voor zover onze na-oorlogse wereld wellicht heeft medegewerkt ons te maken tot mensen, die bewuster de intermenselijke verhoudingen

ondergaan niet alleen, maar zich ook voortdurend inspinnen om zich daar rekenschap van te geven.. De vroegere woningopzichteres oordeelde een gesprek op intuïtieve wijze gevoerd met een van haar bewoonsters te heilig, dan dat het opgeschreven mocht worden of ook maar oververteld.

De huidige woningopzichteres dwingt zich tot verslag maken om haar medewerksters deelgenoot en zichzelf eigen fouten meer bewust te maken. Hier ligt een wereld tussen van vijftig jaar, het valt niet te ontkennen. Een periode waarin velen een kostbaar kleinood verloren; het kleinood van de intuïtieve drang tot helpen om deze wereld voor meerderen meer woonbaar te maken.

Moge de woningopzichteres in de komende jaren haar arbeidsveld zien uitbreiden, haar aantal zien vermeerderen; moge zij werken, dankbaar voor het werk harer voorgangsters, met een open oog voor de vragen van heden en toekomst, met een warm hart staand naast elkander, bewust haar intuïtieve drang tot helpen in dienst stellend van de mens en zijn woning.